

UOT 338.48

**TURİZM İNFRASTRUKTURUNUN KOMPLEKS İNKİŞAFININ
NƏZƏRİ-METODOLOJİ MƏSƏLƏLƏRİ****A.H.AXUNDOVA****Bakı Dövlət Universiteti****axundova48@hotmail.com**

Məqalədə turizm infrastrukturunun kompleks inkişafının nəzəri və metodoloji məsələləri müzakirə olunub, bu da turizm resursları ilə əlaqədar olaraq, təminat sisteminin funksiyalarını yerinə yetirir və eyni zamanda, bütün turizm sənayesinin formalaşması üçün müəyyən və əsas şərt olur, regionda turizm sənayesinin sürətləndiricisi rolunu oynayır. Bəziləri turizm infrastrukturunu tez-tez turizm sənayesi, sağlamlıq və istirahət infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və s. ilə müqayisə edilir. Buna görə, turizm infrastrukturunun anlayışı təhlil edilmiş, əsas xidmət qrupları və obyektləri tədqiq edilmişdir. Və ilk növbədə, nəqliyyat, qonaqpərvərlik, iaşə, əyləncə, səyahət agentlikləri və turoperatorları, kompleks şəkildə inkişaf etdirmək lazımdır, çünki onlar turizm infrastrukturunun əsas elementləri hesab olunur.

Açar sözlər: kompleks inkişaf, turist, turizm sənayesi, infrastruktur, turizm resursları.

Turizm, daha dinamik inkişaf edən və daha yüksək gəlir gətirən sahələrdən olmaqla, əksər ölkələrin iqtisadiyyatında və ümumilikdə dünya iqtisadiyyatında mühüm yer tutur. Gəlirin həcminə görə, artıq on ildən çoxdur ki, turizm, ən yüksək səmərəli sahələrin ilk beşliyinə daxildir. Bu yeganə sahədir ki, XX əsrin fenomeni adlandırılmışdır, çünki, ölkənin iqtisadi, siyasi və mədəni həyatına əhəmiyyətli cərəcədə təsir göstərir. Multiplikativ effektə malik olan bu sahə, sosial-iqtisadi inkişafın katalizatoru rolunu oynayaraq, turizmlə bağlı iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafını stimullaşdırır. Eyni zamanda, turizm, millətlərarası əlaqələrin qurulmasına və ölkələrin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasına təkan verir.

Ümümdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) məlumatlarına əsasən, 2017-ci ildə beynəlxalq turist gəlişlərinin sayı 7% artaraq, ümumilikdə 1 mlrd.-dan çox olmuşdur və dünya üzrə turizmdən əldə edilən gəlirlərin ümumi həcmi 10,4% artaraq, 8,3 trln. ABŞ dollarına çatmışdır.

Müasir dövrdə Azərbaycanda turizm intensiv inkişaf edir. Ölkədə turizmin inkişafı üçün təbii, tarixi-mədəni, potensial olmasına baxmayaraq, lakin bu potensiallar tam reallaşmır. Ona görə də, strateji planlaşdırmada, marketing strategiyasında infrastrukturun təkmilləşdirilməsində ciddi dəyişiklər edilməsi tələb olunur.

Hər bir turizm, eyni zamanda turizm infrastrukturunu, milli iqtisadiyyatını harmonik inkişafını təmin edir. M.Porterin rəqabət nəzəriyyəsinə görə, turizm

bazarında rəqabət qabiliyyətinin artmasına təsir edən məhz turist infrastrukturudur. Və eyni zamanda, turizm infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi nə qədər yüksək olsa da, daha çox rəqabət üstünlüyü, turist resurslarının unikalığı olur.

Turist infrastrukturu, turizmin ehtiyatları ilə əlaqədar alt sistemin təmin edilməsi funksiyalarını yerinə yetirir, eyni zamanda, bütün turizm sənayesinin formalaşması üçün müəyyən və əsas şərt kimi regionda turizm sənayesinin sürətləndirici rolunu oynayır. Azərbaycanda regional turizm qurulması turizm infrastrukturunu ilə sıx əlaqədədir və ya bu sənayenin inkişafına mane olur, ya da ki turizm və istirahət sektorunun inkişafına müsbət təsir göstərir. Eyni zamanda, Azərbaycanın regionlarının əksəriyyəti üçün infrastruktur problemləri turizm xidmətləri bazarında ərazinin rəqabətə davamlılığının azaldılmasının əhəmiyyətli səbəbi olur. Buna görə turizm infrastrukturunun kompleks inkişafının əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır, hansı ki, istənilən regionda əhalinin yaşayış şəraitinin təminatında böyük rol oynayır.

Bəzi turizm infrastrukturu tez-tez turizm sənayesi, sağlamlıq və istirahət infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və s. ilə müqayisə edilir. Bununla əlaqədar olaraq, iqtisadi ədəbiyyatda "turizm infrastrukturunun" bir çox müxtəlif anlayışları mövcuddur, lakin onların hamısı yalnız əlavə detallarda fərqlənərək bir-birini əsas hissədə praktiki olaraq təkrarlayırlar.

Lakin turizm infrastrukturunun konsepsiyasını müəyyən etmədən əvvəl, Azərbaycan Respublikasının "Turizm haqqında" 27 iyun 1999-cu il tarixli 164 nömrəli Qanununa əsasən qəbul edilmişdir: "turizm - Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin müvəqqəti olacağı ölkədə (yerdə) ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərtilə istirahət, sağlamlaşdırma, tanış olma, idraki (tarix və mədəniyyət sərvətlərindən bəhrələnmə və sair), iş-peşə (vəzifə borclarının icra edilməsi istisna olmaqla), idman və dini məqsədlərlə daimi yaşayış yerlərindən müvəqqəti getmələri (səyahətləri)" [1]. Statistika, turizm, yaşayış və iş yerlərinin dəyişməsi ilə əlaqəli deyil, əhalinin köçürmə forması kimi qəbul edilir [2, 5].

Beləliklə, "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən "turizm infrastrukturu - turizm məhsulu istehsalı təşkilinin kompleksli sistemi və yaxud mehmanxana və digər yerləşdirmə-yerdəyişmə, nəqliyyat vasitələrinin, ictimai iaşə, əyləncə obyektləri və vasitələrinin, tanış olma, idraki, iş-peşə, sağlamlaşdırma, idman və digər təyinatlı obyektlərin, turoperator və turaqent fəaliyyətini həyata keçirən ixtisaslaşdırılmış müəssisə və təşkilatların, həmçinin ekskursiya və bələdçi (bələdçi-tərcüməçi) xidmətləri göstərən təşkilatların məcmusu" deməkdir [1].

Ə.A.Əzizovun sözlərinə görə, turizm infrastrukturunu turizmin təşkili, icarə xidmətləri, istirahət, habelə turizm təşkilatlarının fəaliyyətinə təsir göstərən ictimai, təbii və institusional infrastrukturun birbaşa təmin edilməsi, turizm sənayesinin təşkili kimi başa düşmək lazımdır [3, 124].

İ.V.Zorin və V.A.Kvartalnovın nöqteyi-nəzərindən turizm infrastrukturu, turistlərin həyatı fəaliyyətini təmin etmək üçün istifadə olunan sənaye, sosial

və istirahət məqsədləri üçün obyektlər və şəbəkələr kompleksi ilə təmsil olunur [4, 123]. Vinoqradov M.V. və Soldatov P.I. turizm məqsədlərini həyata keçirmək imkanı və bacarığı təmin edən, istehlakçının gəzintisinə nail olmaq üçün müəyyən bir alt sistem kimi turizm kompleksinin infrastrukturunu müəyyənləşdirir [5, 267]. Müəlliflər turizm kompleksinin infrastrukturunu turizm fəaliyyətinin inkişafında katalitik rol oynadığını düşünürlər.

A.Ş.Kuşkovun tərifinə əsasən, turizm infrastrukturunu - kommunikasiya, mühəndislik və kommunikasiya şəbəkələri, turist resursları, turistik obyektlər, yaşayış və iaşə, ticarət obyektləri, istehlakçı və müalicə profilaktik xidməti, idman qurğuları və digər obyektlərin kompleksidir, turizm sənayesinin inkişafı və turistlərin turist resurslarına normal çıxışı təmin edilməsi və onların turizm məqsədləri üçün lazımlı şəkildə istifadə edilməsi üçün zəruridir [6, 52].

Rusiyalı iqtisadçı Y.Tömnıy turizm bazarı infrastrukturuna, həmçinin kredit kartı sistemi, informasiya texnologiyası, həmkarlar ittifaqı, ictimai və dövlət fondlarını da daxil edir [7, 198].

Mənim fikrimcə, turizm infrastrukturunu dedikdə, istehsal, sosial və rekreasiya təyinatlı müəssisələrin, idarələrin, obyektlərin və qurğular başa düşülür ki, onların fəaliyyətini səyahət vaxtı insanların tələbatının ödənilməsinə yönəldilmişdir.

Yevreinovun O.B. fikrinə tərəfdaram, hansını ki, turizm infrastrukturunun "üç səviyyəli sistem" olduğu müəyyənləşdirilmişdir (sxem 1).

Alimlərin şərhlərini yekunlaşdıraraq, deyə bilərik ki, turizm infrastrukturunu birbaşa əlaqəli maddi obyektlərin, müəssisələrin və sənayenin, səyahət zamanı turistlərin tələbatlarını ödəməyə imkan verən bir sistemdir. Və ilk növbədə, nəqliyyat, qonaqpərvərlik, iaşə, əyləncə, səyahət agentlikləri və turoperatorlar, inteqrasiya olunmuş şəkildə inkişaf etdirilməli, turizm infrastrukturunun əsas elementləri hesab olunur (cədvəl 1).

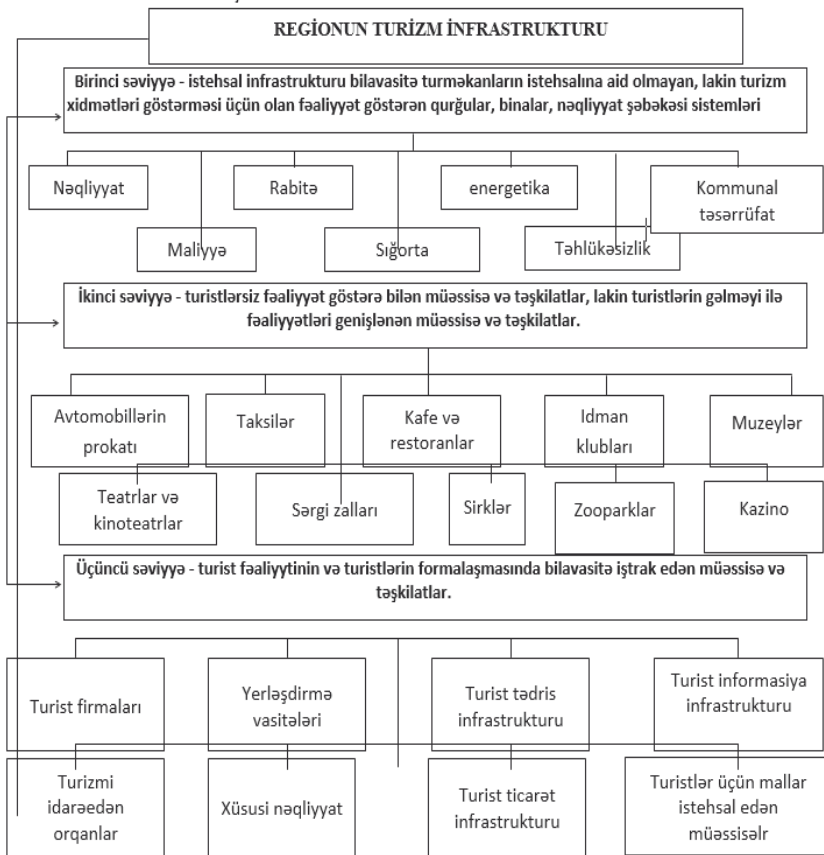
Cədvəl 1.1

Turizm infrastrukturunun əsas xidmət qrupları və obyektləri

Turist infrastrukturunun obyektləri	Xidmətlər
1. Nəqliyyat obyektləri	Yol, dəmir yolu, hava, su, kabel, teleferik, yeraltı
2. Yerləşdirmə obyektləri	Otellər, motellər, sanatoriyalar, mənzillər, istirahət evləri, turizm bazaları
3. Qida obyektləri	Restoranlar, barlar, kafelər, yeməxanalar, qəlyanaltılar, fast food maddələr
4. Turbiznes obyektləri	Turoperatorları, turfirmalar, ekskursiya büroları, səyahət agentlikləri, tərcüməçilər, ictimai təşkilatlar
5. Əyləncə obyektləri	Kino və konsert zalı, gecə klubları, diskotekalar, teatrlar, muzeylər, istirahət mərkəzləri, istirahət parkları, sərgi salonu, ticarət və əyləncə mərkəzləri, idman obyektləri

Qeyd: cədvəl müəllif tərəfindən turizm infrastrukturunun obyektləri haqqında məlumatlar əsasında tərtib edilmişdir.

Turizm infrastrukturunun blok-sxemi

Turizm infrastrukturunu, sosial və iqtisadi inkişafın bir amili olaraq, əslində, dəstək və tənzimləmə işini yerinə yetirir. Onun iştirakı, bir qayda olaraq, milli sənayenin inkişaf səviyyəsini və adambaşına düşən yüksək gəlir səviyyəsini göstərir. İnkişaf edilmiş turizm infrastrukturunun yaradılması kiçik və orta müəssisələrin inkişafı üçün bir şərtədir və onun effektivliyi birbaşa bu infrastrukturun effektivliyindən asılıdır. Turizm sənayesi bir kompleks sektorlararası sistem olaraq, iqtisadiyyatın, təbii mirasın, mədəniyyətin və digər bir çox sahələrin birbaşa və ya dolayısı ilə sistemli və hərtərəfli olduğunu tələb edir.

Turizm infrastrukturunun kompleks inkişafı - turizm fəaliyyətinin genişləndirilməsi məqsədilə dövlətin, yerli və özəl strukturların razılaşdırılmış hərəkətləri əsasında müəyyən bir ərazini kompleks inkişaf etdirmək üçün bir layihədir. Turizm infrastrukturunun hərtərəfli inkişafı proqramı ticarət turistik infrastruktur obyektlərinin (otel, qonaq evləri, istirahət evləri, restoranlar və s.) inkişaf konsepsiyası, şəhər və regional turizm infrastrukturunun inkişaf konsepsiyası (mədəni və tarixi irs obyektləri, mövzu parkları, nəqliyyat və s.

daxil olmaqla əyləncə xidmətləri), çoxsaylı tədbirlərin inkişaf konsepsiyası (yarmarkalar, sərgilər, tamaşalar, festivallar), regional markanın inkişafı konsepsiyasını əhatə edir (turistlərin cəlb edilməsi, turist məhsulunun tanıtımı, reklam şirkəti və s.).

Turizm infrastrukturunun kompleks inkişafı - turist resurslarının istifadəsinin planlaşdırılmasında mühüm mərhələdir. Turist resursu necə cəlbedici olursa olsun, ikinci zəruri komponent inkişaf etmiş bir infraqurudur, əsas istehlakçı - turist tərəfindən sərbəst buraxılması üçün lazımı fürsəti yaradır. Turizm infraquru öz resurslarına malikdir: təbii, mədəni, istirahət, sənaye - xidmət müəssisələri, işçilər, eləcə də iqtisadiyyatın digər sahələri ilə əlaqəlidir.

Turizm sənayesi turistlərin tələbatını yalnız kompleksdə qarşılıqlı bir-birinə tamamlayıcı sektorlardan ibarətdir. Bu, ən sərfəli, gəlirli və tez ödənilmiş sənayedir. Bu baxımdan turizm infraqurudunun kompleks inkişafı tələb olunur ki, bu da bütün seqmentlərin harmonik və balanslı inkişafı üçün praktiki tədbirlərin həyata keçirilməsinə, turist resurslarının səmərəli istifadəsinin təmin edilməsinə, eyni zamanda turist xidmətləri istehsalında xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Turizm infraqurudunun olmaması ölkədə turizm sənayesinin inkişafına böyük maneələr törədir. Bu gün böyük hadisələr üçün ən böyük infraquru obyektlərinin qurulması tendensiyası var. Lakin turizm infraqurudunun inkişafı üçün təkliflər yalnız yeni yaşayış obyektlərinin geniş miqyaslı tikintisi ilə məhdudlaşa bilməz. Buna görə də, müvafiq infraquru - nəqliyyat, rabitə, kommunikasiya, iaşə, otel sektoru, əyləncə, sığorta, təhlükəsizlik, ixtisaslı kadr mövcudluğu və bir çox digərlərin regionda kompleks inkişafının vacibliyini qeyd etmək lazımdır.

Region infraqurudunun inkişaf etdirilməsinin vacib bir vəzifəsi infraquru obyektlərinin keyfiyyət və kəmiyyət xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi və onun imkanlarını dünya standartlarına uyğunlaşdırmaqdır. Ekspertlərin fikrincə, turizm sektorunun inkişafı həm iqtisadi, həm də sosial tərəqqiyə əsaslanır. Qısa müddətdə turizm infraquru dünya iqtisadiyyatının ən böyük sektorlarından birinə çevrildi. Onun inkişafına təsir edən amillər arasında aşağıdakıları ayırmaq olar: siyasi, iqtisadi, sosial-demoqrafik, elmi-texniki, mədəni, dünya iqtisadiyyatının bütün sahələrində həyata keçirilən inteqrasiya və qloballaşma prosesləri. Bununla yanaşı, maliyyənin qeyri-sabitliyi, gömrük qanunlarının və iqtisadi tətilərin sərtləşdirilməsi, turizm sənayesinin inkişafına maneələr törədirlər.

İsveçrə, Avstriya, Fransa, Kipr və digər ölkələrdə olduğu kimi, müvafiq infraquru ilə Azərbaycanda turizm ölkənin sosial-iqtisadi sistemində milli iqtisadiyyatın tam hüquqlu bir sektoru ola bilər. Azərbaycan üçün turizmin inkişafı, xüsusilə vacibdir, çünki bu sənayenin inkişafı kiçik biznesin fəaliyyət göstərməsi üçün əlverişli bir mühitdir. Bu baxımdan, ölkənin turizm inkişaf strategiyası turizm sənayesi və onun infraqurudunun müxtəlif komponentləri birləşdirən vahid yanaşma təmin etməlidir.

Turizm infrastrukturunu ərazinin sosial və sənaye infrastrukturunun ayrılmaz hissəsidir, belə ki, ictimai infrastruktur turist resurslarının inkişafına, onların artırılmasına və dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən infrastrukturun yaradılmasına, turistlərə xidmət göstərən müəssisələrin fəaliyyətini stimullaşdırır [8, 57].

Azərbaycanın ərazilərinin inkişafı üçün sosial-iqtisadi şərait, öz növbəsində, turizm infrastrukturunun inkişafını müəyyənləşdirir. Məntiqi olaraq, turistlərin mənfəətini və ehtiyaclarını təmin etmək üçün, regional və turist infrastrukturunun vahid bir sistemində fəaliyyət göstərməyi lazımdır. Azərbaycanın bir çox bölgələrində yeni əlavə iş yerlərinin yaradılması, regionun səmərəli sosial-iqtisadi inkişafını təmin edən turizm sənayesinin davamlı və mütərəqqi inkişafı olmuşdur.

Turizm infrastrukturunun olmaması ölkədə turizm sənayesinin inkişafına böyük maneələr törədir. Bu gün böyük hadisələr üçün ən böyük infrastruktur obyektlərinin qurulması tendensiyası var. Lakin turizm infrastrukturunun inkişafı üçün təkliflər yalnız yeni yaşayış obyektlərinin genişmiqyaslı tikintisi ilə məhdudlaşa bilməz. Buna görə də, müvafiq infrastrukturun – nəqliyyat, rabitə, kommunikasiya, iaşə, otel sektoru, əyləncə, sığorta, təhlükəsizlik, ixtisaslı kadr mövcudluğu və bir çox digərlərin regionda kompleks inkişafının vacibliyini qeyd etmək lazımdır.

Tədqiqat nəticəsində müəyən olunmuşdur ki, turizmin formalaşması yolunda əksər maneələr turist infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi ilə əlaqədardır. Onlar arasında əsas infrastrukturunu təşkil edən mehmanxana infrastrukturudur ki, onun inkişaf və keyfiyyət səviyyəsindən turist axınının həcmi asılıdır.

Son illər Azərbaycanda mehmanxana biznesinin inkişafında Bakıda sürətli bəm qeyd olunur ki, mehmanxana tipli xüsusi müəssisələrin təxminən 33%-i onun payına düşür. Mehmanxanaların və ölkədə mehmanxana tipli müəssisələrin, statistik məlumatına görə, 2012-dən 2017-ci ilə qədər sayı təxminən 9%, yəni 514-dən 563 ədədədək artmışdır [9, 28].

Mehmanxanaların sayının artması, bir fakt deyil ki, paralel olaraq xidmətlərin keyfiyyəti yüksəlir və müvafiq olaraq qonaqpərvərlik infrastrukturunu yaxşılaşır. Respublikanın mehmanxana sektorunda xüsusi diqqət cəlb edən çoxlu problem mövcuddur. Təsbit edilən məsələlər infrastruktur, təşkilati, maliyyə və iqtisadi məsələlərdir.

Ölkədə 2-3 ulduzlu qənaətli mehmanxanaların olması ciddi problemlərə aiddir. Kiçik yerləşmə sektoru (kiçik otellər, mini-mehmanxanalar, qonaq evləri) praktiki olaraq Azərbaycanda inkişaf etməmişdir. Xarici ölkələrin qlobal təcrübəsi göstərir ki, kiçik müəssisələrin inkişafı turist axınının artmasına səbəb olur, yəni əlavə fond növləri artır, yeni iş yerlər yaradılır, vergi daxilolmadan artır. Turistlərin yerləşdirilməsində qiymətlərin yüksək olması istər daxili, istərsə də beynəlxalq turizmi zəiflədir. 2017-ci ildə ölkədə 563 mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələr fəaliyyət göstərməmişdir və onlarda cəmi 981.2 min turist yerləşdirilmişdir [9, 28-29]. Baxmayaraq ki, bu dövrdə Azərbaycana

gələn turistlərin sayı 2,3 dəfə yerləşdirilən vətəndaşların sayından çox olsa da, digər turistlər xüsiusi evlərdə, dostların və s. evlərində yerləşmişlər. Dövlət bu vəziyyətdə million manat itirmişdir.

Bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycanda, o cümlədən Bakıda əsasən işgüzar və ya MİCE turizm inkişaf etmiş, bir çox beynəlxalq səviyyəli mehmanxana beşulduzlu və buna görə qiymətlər yüksəkdir.

Bundan əlavə, aktiv səyahət edən turistlər arasında daha populyar olan hostel yerləşdirmə sistemləri faktiki olaraq respublikada yayılmamışdır. Hazırda Bakıda kiçik şəxslər tərəfindən yaradılan, onların evlərinə məxsus qiyməti 25 manat və daha yüksək olan 25 hostel fəaliyyət göstərilir. Müqayisə üçün deyək ki, yalnız Tbilisidə artıq qiyməti 5 dollar və daha yüksək olan 40 hostel fəaliyyət göstərir.

Faktiki materialların həlli göstərir ki, son illər uşaq sağlamlıq təşkilatlarının maddi bazaları faktiki olaraq formalaşmamış və təkmilləşdirilməmiş, tikilinin əsas hissəsi istifadə üçün yararsızdır. “Elm”, “Lokomotiv”, “Gənc geoloq”, “Neftçi” və s. kimi digər uşaq düşərgələri yaşayış üçün əlverişli deyil. Ona görə də ölkədə uşaq sağlamlıq idarələrinin bərpası və yenidən qurulması üçün kompleks tədbirlər görülməsini tələb edir.

Nəqliyyat infrastrukturunun müasir vəziyyəti və inkişafı turist daxil olmalarının səviyyəsini müəyyən edir. 2015-ci ildə Azərbaycanın nəqliyyat sektoruna müxtəlif mənbələrdən 2.5 milliard dollar investisiya qoyulmuşdur – bu qeyri-neft sektoruna qoyulan ən böyük investisiyadır. Azərbaycanda statistik göstəricilər əsasında, demək olar ki, hava nəqliyyatı ilə ölkəmizə gələn 42.7% təşkil edir ki, bu ən yüksək göstəricilərdən, turistlərin 40.4%-i avtomobildən, 11.4% dəmiryol nəqliyyatından, 0.7%-i su nəqliyyatından, 4.8%-i isə digər istifadə edilən turist xidmətlərindən istifadə etmişlər [9, 24].

Azərbaycanda aviabiletlər olduqca baha olmasına baxmayaraq, bu ölkəyə gələn turistlərin axınına mane olmur. Tədqiqatların göstərdiyi kimi, turist infrastrukturunun bu seqmenti respublikada müasir yolkənar servislərinin çatışmaması ilə, nəqliyyat xidmətinin aşam səviyyəsi, texniki bazanın tezlik modernləşməsi tələbatına xarakterizə olunur. Kütləvi turist axınları hər bir infrastrukturun obyektlərində, o cümlədən nəqliyyatda yeni maraqlar, tələbatlar yaranmasını şərtləndirir.

Turist infrastrukturunun mühüm amillərindən biri turist bazasını ixtisaslı kadrlarla təmin edən turist profilli tədris müəssisələridir. Ali potensial təhsilli gələcək mütəxəssisləri Azərbaycan Turizm və menecment Universiteti (2006-cı ildən açılan və 995 yüksək ixtisaslı mütəxəssis), BDU, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Texnologiya Universiteti, Gəncə Dövlət Universiteti hazırlayır. Bununla bərabər ölkənin müxtəlif regionalalarında işləyə bilən 2006-cı ildə Turizm Kolleci, Azərbaycanın 5 əsas rayonlarında Gəncədə, Zaqatala, Şəmkir, Göygöl və Masallıda yaradılan professional turizm peşə məktəblərində il ərzində 250 tələbə hazırlayır. Digər tərəfdən Qəbələ regionunda turizm və qonaqpərvərliyi öyrətmək üçün mərkəz fəaliyyət göstərir.

Əksər hallarda ölkədə turizm sferasında müvafiq təhsili olmayanlar işləyirlər. Ona görə də, turizm biznesi üçün kadrların hazırlanması, xüsusən aktualdır. Respublikada turist profilli tədris müəssisələrində, yüksək keyfiyyətli kadrların hazırlanması üçün orada nəzəriyyə və təcrübə birləşməsi, eləcə də Avropa turizm təhsilində çox yaxşı inkişaf edən tədris turlarının təşkili mövcud deyildir. Deməli, təhsil stukturlarının professional biznes strukturları ilə intensiv əlaqəli olmadan turist sferası üçün professional kadrların hazırlanması prinsipə qeyri-realdır.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Azərbaycan Turizm və menecment Univesitetinin birgə tədqiqatları göstərdiyi kimi 2023-cü ilə qədər turizm sferasında kadralara olan tələbatı tamamilə ödəməyəcəkdir, bu tələbat yalnız 10 və ya 20% ödəniləcəkdir ki, bu da problemi həll etmək üçün məsələnin daha ciddi olduğunu göstərir.

Yalnız mehmanxana sferasında və turist biznes sahəsində professional kadrların hazırlanmasına deyil, turistlərə xidmət edən qarışıq sahələr üzə kadrların hazırlanmasına böyük diqqət vermək lazımdır. Turizm sənayesinin məhsullarının keyfiyyətini yüksəltmək üçün diqqəti yeni texnologiya əsasında könüllülərin, təlimatçıların, turizm üzrə menecerlərin və komandanın formalaşmasına diqqəti cəlb etmək lazımdır.

Hazırda gastronomiya turizmi - ən çox yayılan səyahət növüdür. Belə ki, DTT-nin tədqiqatına əsasən, dünyada turistlərin təxminən 30%-i milli mətbəxini səyahət üçün motivasiya hesab edir. Gastronomik xərclər səyyahın ümumi dəyərinin təxminən üçdə birini təşkil edir.

Azərbaycan mətbəxi bütün dünya turistləri və səyahətçiləri tərəfindən populyarlıq qazanmışdır. Zəngin Azərbaycan miulli mətbəxini təbliğ etmək məqsədilə Mədəniyyət və turizm Nazirliyi 2015-ci ildə Avropa oyunlarında Azərbaycan mətbəxinin ənənələrinə müvafiq olaraq “Azerbaijan Breakfast” brendi potensiallaşdırdı və Azərbaycanın bütün mehmanxanalarında təqdim olundu. Layihə özünü doğrultdu. Belə ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən işlənib hazırlanmış Azərbaycanda “Şərab yolu” (Bakı-Gəncə), Kulinar turu (Bakı-Qəbələ-Şəki-Bakı) və “Ekzotik gastronomiya” xarici turistlərin ən sevimli marşrutudur. Bu turlar üç, beş və daha çox günlərə hesablanmışdır.

Lakin respublikada gastronomik turizm – bu yeni istiqamət olmaqla, xüsusi diqqət tələb edir. Ona görə də, bu seqmentin inkişafı üçün, ilk növbədə, ixtisaslı kadrlar hazırlayan ixtisaslaşdırılmış kulinar məktəbi fəaliyyət göstərməlidir.

Hələ 25 il bundan əvvəl Azərbaycan Nazirlər kabineti Azərbaycan aşpazlıq Mərkəzinin yaradılması haqqında fərman qəbul etmişdir, harada tədqiqat və tədis kompleksi olmalı idi, lakin təəssüf ki, hələlik onlar yoxdur. Bundan başqa, 23 aprel 1991-ci il aşpazlıq Mərkəzi tərkibində Azərbaycan aşpazlığının Muzeyinin yaradılması haqqında Azərbaycanın Nazirlər kabinetinin qətnaməsi qəbul edilmişdi, harada ölkə vətəndaşları və xarici qonaqlar bizim mətbəximiz haqqında məlumat öyrənə bilərdilər. Bundan başqa, bu istiqaməti maliyyə-

ləşdirmək tələb olunur. Deməli, Azərbaycan mətbəxini inkişaf etdirmək, təbliğ etmək məqsədilə respublikada gastronomik turizmin daha da formalaşması üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Beləliklə, aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanda turizmin daha da inkişafı üçün respublikada səmərəli turizm infrastrukturunu yaratmaq və bu problemin həllində dövlətin iştirakı vacibdir.

Son illərdə turizm Azərbaycan dövləti üçün prioritet sferalarından birinə çevrilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən turizmin inkişafına dair müvafiq fərman və sərəncamlar imzalanmışdır. 4 iyun 1999-cu ildə Prezident Heydər Əliyev tərəfindən «Turizm haqqında» Qanun qəbul edilmişdir. Bu qanun turizm sənayesinin inkişafına təkan verərək, Azərbaycanda turizm sahəsində hüquqi sistemin əsası və özəyi olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 27 avqust 2002-ci ilə imzalanan «2002-2005-ci illərdə turizmin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı» və 6 aprel 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev tərəfindən imzalanan «2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı»nın həyata keçirilməsi göstərir ki, iqtisadiyyatın əhəmiyyətli və perspektivli sahəsi kimi, turizm daim dövlətin nəzarəti altındadır.

«Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış» inkişaf konsepsiyasında da həmçinin, ölkədə turizmin inkişafı üzrə vəzifə və məqsədlər əks etdirilmişdir. Məsələn, doktrina deyilir: «Konsepsiya çərçivəsində turizmin infrastrukturunun inkişafı, turizm xidmətləri üzrə beynəlxalq standartlara cavab verən sahələrin genişlənməsi, bu sahənin rəqabət qabiliyyətliliyinin artırılması və onun xüsusi çəkisinin ÜDM-də artırılması nəzərdə tutulmuşdur». Sevindirici haldır ki, 6 dekabr 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin sərəncamı ilə təsdiq edilən və 11 istiqaməti özündə ehtiva edən milli iqtisadiyyat üzrə «Strateji yol xəritəsi»ndə istiqamətlərdən biri - «Azərbaycanda xüsusi-ləşdirilmiş turizm sənayesinin inkişafı üzrə Strateji yol xəritəsi»dir.

Faktiki materialların təhlili göstərir ki, Azərbaycanda turizmin inkişafında əsas problem turizm infrastrukturunun mənəvi və fiziki cəhətdən köhnəlməsi, mühəndis və kommunikasiya şəbəkələrinin, mehmanxana, kino – teatrların, regionlarda internet şəbəkə və klubların dünya standartlarına cavab verilməməsi, yüksək ixtisaslı kadrların çatışmaması sahənin inkişafını ləngidən əsas amillərdəndir. Deməli, respublikada və onun regionlarında turizmin inkişafı infrastruktur sahələrinin kompleks inkişafından asılıdır. Bu cox mühüm və təxirəsalınmaz vəzifə olmaqla, böyük kapital qoyuluşu və təşkilatı – iqtisadi tədbirlər görülməsini tələb edir.

Turizm infrastrukturunu ən əhəmiyyətli və çətin vəzifədir, çünki böyük investisiyalar tələb edir və ayrı-ayrı şirkətlər tərəfindən həyata keçirilə bilməz. Bu turizm sənayesinin inkişafında zəruri bir komponentdir. Buna görə turizm infrastrukturunu yeni, daha yüksək inkişaf səviyyəsinə qaldırmaq üçün ortaya çıxan problemlərin bir çoxunu həll etmək lazımdır.

Əminliklə demək lazımdır ki, turizm infrastrukturunu turizmin maddi

bazası olmaqla, tələb və təklifin xarakterini, yeni obyektlər, ekoloj tələblər və iqtisadi cəhətdən məqsədə uyğun olması turizm sferasının təşkili və xidməti üçün mühüm şərait yaradır. Beləliklə, Azərbaycanda turizm infrastrukturunun inkişafının nəzəri və praktiki tədqiqatları funksional əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə turizm infrastrukturunu yeni, daha yüksək inkişaf səviyyəsinə qaldırmaq üçün ortaya çıxan problemlərin bir çoxunu həll etmək lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Aristova O.V. Turizm sektorunun təşkilatlarının qeyri-sabit mühitdə idarə olunması strategiyası: M. [B. və.], 2001, 167 s.
2. "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikasının 27 iyul 1999-cu il tarixli Qanunu.
3. Alexandrova A. Y. Beynəlxalq turizm: Dərslük. M.: Aspect Press, 2004, 470 s.
4. Azizov A.A. Azərbaycanda turizm sahəsində sahibkarlıq. Monoqrafiya. Bakı, 2012, 307 s.
5. Zorin İ.V., Kwartalnov V.A. Turizm ensiklopediyası: Məlumat kitab. M.: Maliyyə və Statistika, 2003, 368 s.
6. Vinogradova M.V., Soldatov P.İ. Turist infrastrukturunun kompleksi // Tomsk Dövlət Universiteti Bülleteni, № 324. Tomsk: TomSU, 2009, s. 264-271.
7. Tömnü Y.V. Turizm iqtisadiyyatı. M.: Maliyyə və Statistika, 2010, 447 s.
8. Novikov V.S. Turizm fəaliyyətinin təşkili. M.: Knorus, 2013, 333 s.
9. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanda turizm, 2018.

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ КОМПЛЕКСНОГО РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ТУРИЗМА

А.Х.АХУНДОВА

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассмотрены теоретические и методологические вопросы комплексного развития туристской инфраструктуры, которая выполняя по отношению к туристским ресурсам функции снабжающей подсистемы, одновременно с этим играет роль ускорителя туристской индустрии региона, так как становится определяющим, базовым условием для формирования всей индустрии туризма. Некоторые зачастую туристскую инфраструктуру трактуют как синоним отрасли туризма, лечебно – оздоровительной и рекреационной инфраструктуры, материально – технической базы и др. В связи с чем, проведен анализ определения понятия инфраструктура туризма, изучены его основные группы услуг и объектов. И, в первую очередь, основными элементами туристической инфраструктуры считаются транспорт, сфера гостеприимства, общественное питание, индустрия развлечения, туристские агентства и туроператоры, которые следует развивать комплексно.

Ключевые слова: комплексное развитие, турист, индустрия туризма, инфраструктура, туристские ресурсы.

THEORETICAL - METHODOLOGICAL ISSUES OF COMPLEX DEVELOPMENT OF TOURISM INFRASTRUCTURE

A.Kh.AKHUNDOVA

SUMMARY

In this article, theoretical and methodological issues of integrated development of tourist infrastructure are considered. Often the tourist infrastructure is interpreted as a synonym for the tourism industry, for medical and recreational infrastructure, for material and technical base, etc. In this regard, the analysis of the definition of the concept of tourism infrastructure was done, its main groups of services and facilities were studied. In addition, the functionality and structure of the tourist infrastructure have been investigated which includes a number of segments designed to serve the needs of tourists and each of which has a definite impact on the tourism industry. And, first of all, the main elements of the tourism infrastructure are transport, hospitality, catering, entertainment industry, tourist agencies and tour operators, which should be developed in a comprehensive manner.

Keywords: integrated development, tourist, tourism industry, infrastructure, tourist resources.